

Živeti z medvedi v Alpah

Počasno vračanje rjavega
medveda v alpski prostor

Rjavi medved
(Ursus arctos)
Foto Dan Briški

Rjavi medved je naša največja kopenska prostoživeča žival. Zaradi načina življenja in prehranjevanja, ki pogosto vodi v konflikte s človekom, je bila vrsta skozi celotno človeško zgodovino preganjana in na mnogih območjih iztrebljena. Alpski prostor v tem pogledu ni izjema, saj je bil medved na območju celotnih Alp skoraj popolnoma iztrebljen do začetka 20. stoletja. Dandanes je rjavi medved zavarovana vrsta in vse kaže, da po zaslugi ponovne naselitve v italijansko pokrajino Trento ter spontanega širjenja z Dinarskega gorstva medvedi počasi, a vztrajno znova naseljujejo Alpe. To prinaša številne izzive in pri mnogih ljudeh, zlasti kmetih, vzbuja strah ali nejevoljo. V mnogih primerih je takšen strah odveč, saj obstajajo načini in dobre prakse, kako uspešno sobivati z medvedom.

O rjavem medvedu

Če odštejemo dansko Grenlandijo in norveški Svalbard, kjer živijo polarni medvedi, je rjavi medved edini v Evropi živeči predstavnik medvedov. Je največji predstavnik zveri pri nas (uvrščamo ga med velike zveri, kakor se volka in risa). Poleg zobra (evropskega bizona) ter losa je največja evropska še živeča kopenska prostoživeča žival, saj lahko odrasli samci tehtajo

tudi nad tristo kilogramov. Rjavi medved je vsejed in večino svojega časa namenil iskanju hrane, pri čemer ga vodi izvrsten voh. Najraje posega po hrani, bogati z maščobami, škrobom ali sladkorji. Na njegovem jedilniku se tako najpogosteje znajdejo razni plodovi rastlin (npr. žir, jagodičevje, kostanj), koreninice, ličinke žuželk (npr. mravelj in os) ter mrhovina živali. Medvedi se lahko hranijo tudi z različnimi poljščinami (zelo

¹ Rok Černe, Matija Stergar, Gregor Simčič, Matej Bartol, Tomaž Berce Maja Sever, Aleš Pičulin in Andrej Rot, vsi Zavod za gozdove Slovenije.

Nekaj medvedov je preživelu zgolj na območju Trenta v Italiji. Blizu Alp so se medvedi po zaslugi tamkajšnje zemljiške gospode in nekaterih zavzetih lovcev ohranili tudi v snežniških in kočevskih gozdovih. Vendar je tudi ta populacija štela zgolj okoli trideset do štirideset živali. Po delni zaščiti medvedov v omenjenih dinarskih gozdovih in naprednejši lovski zakonodaji se je začela njihova številčnost v Dinaridih kmalu povečevati in že po drugi svetovni vojni so se začeli prvi medvedje pojavljati tudi v slovenskih Alpah. Temu so sledile nekatere ponovne naselitve medvedov iz Notranjske in Kočevske v Alpe (npr. leta 1954 na Pohorje in v letih 1989–1993 v avstrijske Alpe), a je bila uspešna le naselitev desetih slovenskih medvedov v italijansko pokrajino Trento v letih med 1999 in 2002.

Foto Marko Rajkovič

Rjavi medved je plašna žival, ki se ljudem najraje izogiba. Zato bomo v naravi največkrat našli le stežka zamenljive stopinje ali iztrebke.

Foto Urša Fležar

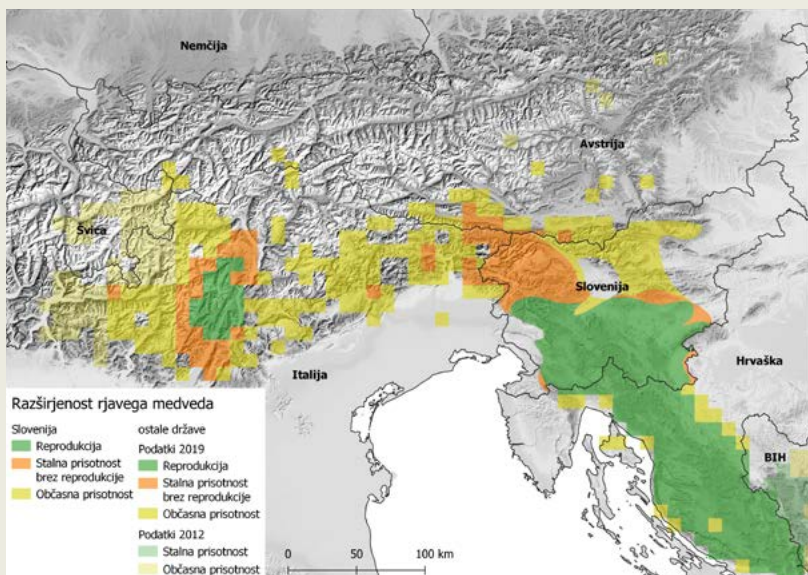
jim tekne koruza), sadjem, čebeljo zalego in medom, pašnimi živalmi (zlasti drobnico) ter različnimi organskimi odpadki, ki jih najdejo v smeteh ali kompostu. Takšne prehranske navade pogosto povzročijo škodo na premoženju in druge konflikte. Ti so pogostejši v jesenih s slabim obrodом dreves in grmovnic, ko je v gozdovih malo hrane. Takrat medvedi, da si naberejo potrebno maščobno zalogo za zimo, iščejo druge vire hrane, zato pogosteje prihajajo v bližino človeka.

Alpski medvedi

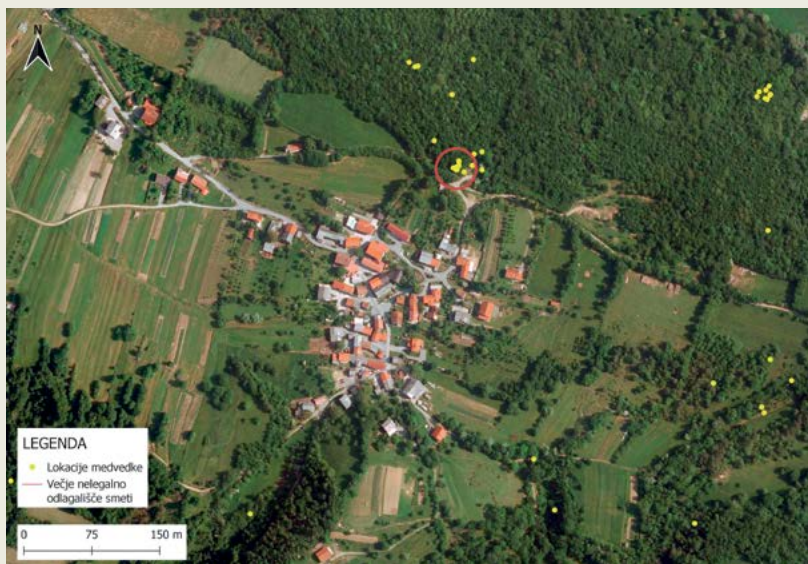
Do srede 18. stoletja je bil medved splošno razširjen po celotnih Alpah. Potem pa se je začelo njegovo število naglo zmanjševati predvsem zaradi več sprejetih lovskih zakonov, ki so dovoljevali in nagrajevali ubijanje medvedov tako rekoč vsakomur. Do začetka 20. stoletja v Alpah praktično ni bilo več medvedov.

Populacija v Trentu še danes predstavlja center populacije medvedov v Alpah. Tam živi okoli devetdeset medvedov, njihova številčnost pa se povečuje. Poleg Trenta v Alpah beležimo nekoliko več medvedov še v Sloveniji v širši okolici Julijskih Alp in na jugovzhodnih Kamniško-Savinjskih Alpah ter v italijanski Furlaniji-Julijski krajini. Drugod se medvedi pojavljajo le občasno.

Trenutno v Sloveniji nimamo zanesljive ocene o številčnosti alpske populacije. Najnoveše podatke imamo za obdobje 2015–2018, ko se je z genetskim monitoringom zaznalo osemnajst različnih živali, a verjetno je pravo število nekoliko večje. Med njimi so bili samo samci in nobene samice. To je razumljivo, saj gre za migrante iz Dinarske populacije. Značilnost medvedov je namreč, da samci migrirajo dosti dlje kot samice, ki največkrat ostanejo v bližini matere.

Trenutna razširjenost medvedov v Alpah
Arhiv Zavoda za gozdove Slovenije

Neustrezno zavarovani viri hrane v bližini naselij pritegnejo medvede, ki se hitro naučijo, kje na lahek način dobiti hrano. Medvedji takšna mesta pogosto obiskujejo in sčasoma lahko izgubijo strah pred ljudmi. Karta prikazuje primer nelegalnega odlagališča odpadkov v okolici enega izmed slovenskih naselij ter lokacije, ki jih je obiskala medvedka, opremljena s telemetrično ovratnico.

Vir podatkov: Zavod za gozdove Slovenije in Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo

Zato za zdaj v Alpah, z izjemo Trenta, ne beležimo redne prisotnosti medvedk in stalne reprodukcije. Iz raziskav vemo, da se samci, ki so migrirali v Alpe, gibljejo na velikih površinah in da ni nujno, da se bodo na nekem območju ustalili; ko dosežejo spolno zrelost in zlasti v obdobju parjenja se pogosto vrnejo na območje samic. Zato je pokazatelj dejanskega širjenja medvedov stalna prisotnost medvedk.

Se pa v Sloveniji v zadnjem obdobju večja število medvedk na širšem območju Trnovskega gozda, Nanosa in Idrijskega hribovja. Tam se je številčnost medvedk med letoma 2007 in 2015 povečala in znaša vsaj šestnajst živali, kar kaže na postopno širjenje medvedov proti Alpam.

"Problematicni" medvedi

Škoda, ki nastane zaradi medvedov na pašnih živalih, čebelnjakih, sadovnjakih in drugih kmetijskih objektih, je težava, ki jo je treba ustrezno reševati. Prav tako ne gre zanemariti možnosti napada medveda na človeka. (V Sloveniji se v povprečju zgodijo od enega do trije napadi na človeka letno; v veliki večini se končajo le z blažimi poškodbami – ugrizom ali praskami.) Vse to so konflikti, ki lahko sprožijo negativen odnos ljudi do medveda.

Pomembno pa je vedeti, da veliko večino škode in bližnjih srečanj z ljudmi povzroči zgolj nekaj medvedov. Po večini so to t. i. problematični medvedi. Problematicen medved je medved, ki je izgubil priučen strah pred ljudmi. To se lahko zgodi iz različnih razlogov, a najpomembnejši je ta, da osebek začne povezovati prisotnost hrane s prisotnostjo ljudi. Takšen medved bo pogosto zahajal v bližino ljudi v upanju, da bo tam našel hrano. Če medvedom preprečimo dostop

Kako se obnašati na območju medveda:

- Medvedi so plašne živali, ki se človeka praviloma izogibajo.
- Napadi na človeka so redki. Medved napade le, če se čuti ogroženega. V večini primerov gre za lažni napad, saj se medved zažene proti nam brez fizičnega stika z namenom, da nas odžene.
- Ob dvigu na zadnje noge medved ne izkazuje napačnosti, temveč preverja okolico.
- Če opazimo medveda, ki se nam približuje, ga z mirnim glasom opozorimo nase.
- Če medveda presenetimo in pride do bližnjega srečanja, poskusimo ostati čim bolj mirni. Medveda ne gledamo v oči in se počasi umikamo v smeri prihoda.
- Če vodimo psa, ga imejmo vedno pod nadzorom.
- V primeru napada medveda se ne branimo, ležemo na tla in si poskušamo čim boljše (z nahrbtnikom) zaščititi glavo in vrat.

Medvedji mladič
Foto Dan Briški

do človeških virov hrane, kot so smeti, kompostniki, pašne živali in čebelnjaki, bomo storili veliko, da preprečimo nastanek problematičnih medvedov in s tem konfliktov, saj si bodo medvedi primorani hrano poiskati stran od ljudi in naselij.

Sobivanje z medvedi v Alpah

Širjenje medveda v Alpe lahko vpliva na način življenja prebivalcev teh območij, v največji meri rejcev pašnih živali. Izkušnje z alpskih območij drugih držav kažejo, da je v nekaterih primerih učinkovito varovanje pašnih živali možno. V alpskih državah, kjer so zveri (predvsem volkovi) v večjem številu prisotni že dalj časa (Švica, Francija in Italija), se je na manj zahtevnih tereh kot zelo učinkovita izkazala uporaba elektromrež. Na teže dostopnih alpskih planinah pa v tujini pogosto uporabljajo kombinacijo večžičnih elektroograj (ali elektromrež) in pastirskih psov. Možno je tudi zapiranje črede čez noč na varno v staje, stalne obore ali ograde iz visokih elektromrež. Ponekod v Alpah črede varujejo tudi pastirji s pastirskimi psi. Nabor ukrepov za uspešno varovanje črede je torej velik in se z novimi pridobljenimi znanji nenehno povečuje. Nujno je še poudariti, da je treba za zagotovitev optimalne zaščite vsak ukrep varovanja pravilno uporabljati. Več o omenjenih varovalnih ukrepih in njihovi uporabi lahko preberete na spletni strani www.varna-pasa.si ali pišete na e-poštni naslov info@varna-pasa.si.

Tudi planinci in upravljavci koč lahko dosti postorijo, če medvedom preprečijo dostop do prehranskih virov in odpadkov. Na območju prisotnosti medveda je treba poskrbeti, da se organski odpadki (in druge smeti) odnesejo v dolino. Ob taborjenju na območju medveda je treba hrano shranjevati ločeno in stran od ležišča na način, da je nedostopna medvedom. Ob srečanju z medvedom pa se moramo držati nekaj preprostih navodil. Za lokalne prebivalce in upravljavce planinskih koč ter druge pohodniške infrastrukture je priporočeno, da poskrbijo za postavitve medovarnih ohišij za smetnjake in kompostnike (več na www.dinalpbear.eu/sl/). Čebelarji in sadjarji pa lahko svoje premoženje zaščitijo z večžično elektroograj ali začasno premično elektromrežo (več na www.varna-pasa.si).

Poleg naštetih preventivnih ukrepov je seveda nujno tudi aktivno upravljanje populacije medvedov v Alpah. Zaščita premoženja in zaščitni ukrepi namreč niso stoodstotno učinkovita rešitev, saj vseh konfliktov ni mogoče preprečiti. Mnoge države, tudi Slovenija, imajo zato razvit sistem interventnih skupin strokovnjakov, ki so usposobljeni za posredovanje v primeru konflikta z medvedom. Nujen je tudi pravičen in hiter sistem izplačevanja škod ter subvencioniranja zaščitnih ukrepov države. Ne nazadnje je zelo pomemben ukrep, ki ga ne smemo zanemariti, tudi načrtovan in nadzorovan odstrel medvedov, ki mora biti še posebej usmerjen k problematičnim medvedom, ki zahajajo v bližino naselij in ljudi. Izkušnje namreč kažejo, da plašenje ali preseljevanje takšnih medvedov na druga območja ni učinkovito.

Morda se zdijo omenjena navodila za marsikatero območje v Alpah nekoliko pretirana ali preuranjena. Toda situacija z medvedom in volkom v Alpah se zadnja leta hitro spreminja in ni odvisna zgolj od ukrepanja Slovenije, temveč tudi od drugih alpskih držav in pokrajin. Zato se zdi smotrno poučiti se in se pripraviti na velike zveri, še preden se pojavijo pred "našim pragom".

Potrudimo se ohraniti tradicionalne dejavnosti v Alpah, kot sta pašništvo in planinarjenje s pomočjo znanja in tehnologij, ki jih poznamo, ter hkrati obvarovati zares izjemno žival, rjavega medveda, ki se, kot vse kaže, počasi vrača v Alpe. ●

Za zmanjšanje konfliktov z medvedi je ključno, da zavarujemo pašne živali, čebelnjake, sadovnjake, smeti in kompostnike. Fotografiji prikazujeta pastirske pse, ki varujejo čredo goved v švicarskih Alpah, ter medovarne smetnjake, ki so jih razvili v Sloveniji. Foto Jernej Javornik

